

KAMUSAL ALAN İÇİN TASARIM: İSTANBUL'DA YEREL YÖNETİMLERLE İŞBİRLİĞİ İÇERİSİNDE YÜRÜTÜLEN DİSİPLİNLER ARASI PROJELERDE TASARIMCININ KONUMU

Selen Çatalyürekli, İstanbul Teknik Üniversitesi
Çiğdem Kaya, İstanbul Teknik Üniversitesi

Bu çalışmada, kamusal alanlar için tasarlanan ürünlerin ana kullanıcısı olan kamunun, tasarım sürecine sosyal ve ekonomik etmenlerle birlikte katılım hakkı olduğu fikrinden yola çıkılmıştır. Türkiye’de kamusal alan için disiplinlerarası tasarım hizmetleri ve girişimci birimlerin oluşumu yaygınlaşmaktadır. Fakat bu kamusal alan için tasarım anlayışının, yasal olarak bağlayıcı tasarım standartları, denetleyici kurumlar ve bürokratik kültürü içinde bir söylemi bulunmamaktadır. Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, etkin karar verme mekanizmalarının tasarımcıların perspektifinden neler olduğunun; nasıl ve kimler tarafından yürütüldüğünün tespit edilmesi ve incelenmesidir. Şehirlerdeki katılımcı demokrasi kültürü bağlamında; devlet ve diğer aktörlerin kamusal alandaki servis sağlayıcı olarak konumları, işleyişleri ve tasarımcıların karar verme süreçlerindeki etkinlikleri ele alınıp yerel yönetimlerle işbirliği içinde yürütülen kamusal alan için tasarım projelerinin, çeşitli süreçlerinde görev yapan tasarımcılarla görüşülmüştür. Görüşülen tasarımcılar, kamusal alan için tasarım sisteminin farklı kademelerindeki görevleri itibarıyla, tasarımcının sistem içerisinde dahil olabileceği çeşitli pozisyonların bir örneklemini oluşturmaktadırlar. Kişilerin diğer seçim nedenleri ise, çalıştıkları proje veya kurumların çalışmalarının uygulamaya geçmedeki başarılarıdır. Çalışma kapsamında tutulan projeler; (İstanbul) Kadıköy Belediyesi ve Çekül Vakfı’nın işbirliğiyle oluşturulan Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK), İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fabrikaları San. Ve Tic. A.Ş. (İSTON), İstanbul Zeytinburnu Belediyesi ve benzeri özel sektörden konuyla ilgili diğer paydaşlar taraflarından yürütülmüştür. Bu bağlamda, TAK’ta koordinatörlük görevinde bulunmuş mimar Ömer Kanıpak, “Kadıköy Simit Arabaları” projesinden ürün tasarımcısı Can Güvenir; Zeytinburnu Belediyesi’nden şehir planamacısı Kübra Şen Soytürk ve İSTON’dan ürün tasarımcısı Mustafa Emre Gözlevli ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Süreçler ile ilgili görüşülen kişilerin ilettiği çeşitli çalışma modelleri ve yan aktörlerin değerlendirilmesi sonucunda bu çalışmada; (1) bürokratik aşamalarda yönetici kişiye ve mesleğine bağlı hakim tasarım vizyonu, (2) tasarımcının mevcut sistem içinde tasarım yönlendiricisi olarak konumlandırılması, (3) kamu katılımına dair yürütülen çalışmalar ve işlerlikleri (4) işbirlikçi kurumların mevcut sistem içerisindeki çalışma şekilleri, (5) projelerin gelişim ve üretim yöntemlerinin ve ihaleye çıkış mevzuatlarının projelerin gerçekleşmesi üzerindeki etkisi tartışılmış ve tasarımcılara kişisel değerlendirmelerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan için tasarım, yerel yönetim, disiplinler arası tasarım

Giriş

“Kamusal alan” kavramı (*sphere*), Habermas’a göre, genel çıkarlar hakkında kamusal tartışmaların kurumsal olarak garanti altına alındığı, sivil toplum ve devletin arasında bulunan alandır. Bununla birlikte, liberal kamusal alan ise pazar ekonomisinin belirli tarihi süreçleriyle şekil almıştır (1962, alıntılanan McCarthy 1991).

Burjuva sınıfının ortaya çıkışı, devletin otoritesine karşı eleştirel ve bilgili söylemini görünür kılan halk tarafından; sadece hükümdarın gücünün temsil edildiği kamusal alanı dönüştürmüştür. Ardından “kamuluk” kavramı, burjuva sınıfının ötesine, yani devletin serbest piyasa ekonomisine dair düzenlemelerinden, sistematik olarak olumsuz etkilenen ve bedel ödeyen gruplarına yayılmıştır (McCarthy 1991). 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise liberal kamusal alan sona ermiştir. Sosyal devlet demokrasilerinin kamusal alanı, daha çok farklı seçmen gruplarının kendi çıkar çatışmaları üzerine hükümet yetkilileriyle müzakere ettiği, uzlaştığı bir alana dönüşmüştür. Fakat bunu yaparken kamu dışarıda bırakılmıştır. McCarthy, içinde bulunduğumuz post liberal dönemi, Habermas’ın klasik kamusal alan modelinin sosyo- politik olarak geçerliliğini yitirildiği dönem olarak tanımlar. Ardından da şu soruyu sorar: Kamusal alan, radikal olarak çok farklı sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel şartlarda yeniden kurulabilir mi? Kısacası, demokrasi mümkün müdür?

Fabiani, bu soruya sunulacak iki güncel yaklaşımı gözler önüne sermektedir. 1983-2013 arası kamusal alandaki değişimleri, toplumsal hareketler çerçevesinde ele aldığı makalesine göre güncel yaklaşım yersiz kötümserlik ile naif iyimserlik üzerinden kurgulanmaktadır. Son 30 yılın karakteristik özelliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki düzenin temelini sarsan güçlü hareketlerin keşişmesidir. Naif iyimserlik Arap Baharı’nın büyüüp gelişerek, katılımcı demokrasinin dünyanın dört bir yanında kabul edilmek üzere olmasıdır. Yersiz kötümserlik ise kamusal alanın finans kapitalizminin buzlu sularında yok olmasıdır. Buna karşın Tanyeli (2005), Osmanlı devlet geleneğinde 19. yüzyıldan günümüze kamusal alanın gelişimini incelediği makalesinde; Türkiye’nin kentsel yaşamının, kamusal alanın herkese mi, hiç kimseye mi ait olduğu sorularının cevabını “hiç kimseye ait” olarak verir. Bu nedenle de kamusal alanın sayısız araç ve yöntemlerle küçüldüğünü, kamusal kullanımı adım adım bir biçimde kısıtlayacak inşai elemanlarla doldurulduğunu aktarır. Bununla birlikte kentleri biçimlendiren ana mekanizmaların, kamusal mekanın bu müphem statüsü sayesinde işlerlik kazandığını belirtir.

Tanyeli’nin bahsettiği inşai elemanların tasarımı da bu çalışmada ele alınan konular arasındadır. Kamusal alan için tasarım süreçlerinin belirlenmesi anlamında yürütülen her projede, aktörlerin, kişiye dayalı bürokratik ağların ve yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarının çeşitliliği nedeniyle farklı ve genel çerçevede modellenmesi güç ağlar oluşmaktadır. Bu nedenle proje ve kurum bazlı pratik tecrübeler, tasarımcılar perspektifinden incelenmiş, kurum ilişkilerinin somut ör-

nekler üzerinden dökümünün yapılması hedeflenmiş ve çerçeve işbu örneklerle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bu makalede sadece, Tasarım Atölyesi Kadıköy'ün işleyişinin doğru aktarılabilmesi için aynı proje ile ilgili iki tasarımcı ve mimar ile görüşülmüştür. Araştırmanın ileriki aşamalarında, aynı kuruma bağlı olarak farklı projeleri yürüten tasarımcılarla görüşmelere devam edilerek kapsam derinleştirilecektir.

Görüşmeler sırasında ses kaydı yapılmıştır. Bu kayıtlar kurumların ve kişilerin ait oldukları ağları döküme elverişli hale getirmiş ve genel bir çerçeve sunmak açısından karmaşık sistem ağlarının sistematik çözülmesine katkıda bulunmuştur.

İstanbul Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Vadisi Projesi ve Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi

Kübra Şen Soytürk, İstanbul Zeytinburnu Belediyesi'nde şehir plancısı ve kentsel tasarımcı olarak belediyenin İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne bağlı kentsel planlama, tasarım, dönüşüm ve yenileme projelerini yapmak üzere kurulan Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi'nin (ZEŞAT) kurulmasında görev almıştır. 2005 yılından itibaren de ZEŞAT'ın yürüttüğü Kültür Vadisi Projesi'nde koordinatör olarak çalışmaktadır.[1] Soytürk, Kültür Vadisi Projesi'nin üç kuruldan oluştuğunu belirtmiştir. Karar kurulu, belediye başkanı ve ilgili başkan danışmanları ile danışmanlık alınan proje yürütücüsünden (şehir plancısı); proje yönlendirme kurulu, danışmanlık hizmeti alınan akademisyenlerden; uygulama birimi ise Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi'nden (ZEŞAT) oluşmaktadır.

Zeytinburnu Şehircilik Atölyeleri (ZEŞAT)

Görevi	kentsel planlama, tasarım, dönüşüm ve yenileme projelerini yapmak.
Yönetimi	“Proje Karar Kurulu”, “Proje Yönlendirme Kurulu”, “Uygulama Birimi”
Proje İsmi	Kültür Vadisi Projesi
İşbirlikleri	Koruma Kurulu, İBB, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi
Görüşülen Tasarımcı	Kübra Şen Soytürk

Tablo 1. Kübra Şen Soytürk, ZEŞAT

Atölye kurulduğu dönemde (2003) Zeytinburnu, Deprem Master Planı'nın pilot alanı olarak seçilmiş olup, bu kapsamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi analiz çalışmalarında birlikte çalışılmıştır. Pilot alan olduğu için süreç takipleri Şehircilik Atölyesi tarafından yapılmıştır.

Soytürk, Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi'nin, Kültür Vadisi Projesi kapsamında proje onay süreçlerinde Koruma Kurulu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile eski eserlerin restorasyonunun finansmanı için de İl Özel İdaresi ile çalışıldığını iletmiştir. Bu bilgiler ışığında Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi'nin işbirliği yaptığı diğer kamu kurumları Koruma Kurulu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi'den oluşmaktadır. Bu kurumlarla işbirliği içerisinde yürütülen çalışmalarda proje önerileri Zeytinburnu Şehircilik Atölyesi tarafından yapılmıştır. Soytürk, karar kurullarının çalışmaları hakkında şu ifadelerde bulunmuştur:

Tabii ki karar kurulunun büyük çoğunluğu siyasilere dayanmaktadır ve vaat ettikleri, kafalarında olan bir proje bulunmaktadır. Aslında bu, vizyonu oluşturmaktadır. Bu vizyona yönelik yapılacak çalışmaların mesleki ilke ve esaslara uygun hale getirilmesi ve farklı katılım süreçlerini aktive etmek yönlendirme kurulu ile uygulama birimine düşen görev olmaktadır.

Bu ifadelerin yanında, organizasyon yapısı bakımından şanslı bir ekip olduklarını ve Zeytinburnu belediye başkanlığının, proje karar kurulu olarak; diğer proje uygulama ve yürütme kurullarına, çalışmaların kentsel tasarım mesleki ilke ve esaslara uygun hale getirilmesi ve farklı katılım süreçlerini aktive etmek konusunda çok önlerini açıcı yaklaşımlarda bulunduğunu belirtmiştir.

Soytürk, bir belediye çalışanı olarak tasarımcının, karar verme mekanizmalarındaki etkinliği ile ilgili olarak plancı ve tasarımcının bir tekniker olarak görülmesinin artık genel kabul olarak görüldüğünü iletmiştir:

Maalesef bu önyargılı durum karşısında plancı ve tasarımcı çalışmak zorundadır. Birçok meslektaşımız sadece bir tekniker olarak kendini kabul edip çalışmakta, birçoğu da mesleki bir mücadele vermektedir. Kentle ilgili doğru karar verme aşamasında ne kadar yönlendirilirse kârdır diyerek süreçlere girilmeye çalışılmaktadır.

Bana göre tasarımcı mekanizma içinde %100 etkin olamaz ama mesleki ve kente yönelik olarak muhakkak yönlendirici olmalıdır. Maalesef tasarımcının etkin olmak bir yana, süreci takibi için bile yöneticinin kişisel inisiyatifi söz konusudur.

Çıkarımlar

- Tasarım vizyonu, belediye başkanı ve bürokratik kademelerin üst seviyesindeki kişilerin kişisel vizyonları, inisiyatifleri ve politik vaatleriyle direkt olarak ilişkilidir.
- Tasarımcılar ve akademik danışmanlar, belediye başkanı ve diğer yönetici pozisyonundaki bürokratların belirlediği vizyon ve yapılacak çalışmaların mesleki ilke ve esaslara uygun hale getirmekte ve farklı katılım süreçlerini aktive etmektedir.
- Birçok tasarımcı sadece bir tekniker olarak kendini kabul edip çalışmakta, birçoğu da mesleki bir mücadele vermektedir.

- Tasarımcıların karar verme mekanizmaları içindeki etkinliği, fikri yönlendiricilik pozisyonundadır.
- Tasarımcılar, kendi kurumları dahilindeki karar mekanizmaları içinde bile etkin olamamakta; Soy Türk'ün ifadeleriyle diğer işbirlikleri kapsamında yürütülen projelerde, tasarımcıların sürece, çoğunlukla üst düzey kararlar alındıktan sonra dahil edilmektedir.

İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fabrikaları (İSTON)

Mustafa Emre Gözlevli, İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fabrikaları San. ve Tic. A.Ş.'de (İSTON) 2003 yılından beri ürün tasarımcısı olarak çalışmaktadır. Gözlevli'nin mülakatımız çerçevesindeki aktardıklarına göre, firma idari yapısı bakımından İSTON'un yasal statüsü İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı (İBB) Belediye İktisadi Teşebbüsü'dür. İSKİ, İSTON'un en büyük ortağıdır. Bununla beraber işlem hacmi olarak en büyük müşteri yine İSKİ'dir. İSKİ için yapılan ürünlerin hemen hepsi ise altyapı elemanlarıdır. Ürünlerden bazıları; dere ıslah elemanları, korkuluklar, borular, sınır elemanları, eko duvarlarıdır. İSKİ dışında kalan müşterilerin de büyük çoğunluğu, diğer belediye firmalarından oluşmaktadır. İSTON tasarım departmanı üç tasarımcı ve iki teknik çizimci olmak üzere beş kişiden oluşmaktadır.

Prosedürel olarak belediyelerin veya belediyelerin diğer şirketlerinin, ürünlerini İSTON'dan almaları gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Fakat diğer kurumlar arası kişisel bürokratik ilişkilerin de etkisiyle, proje tasarım bedeli ödemeksizin, tasarım yaptırıldıktan sonra, ürünün satın alınmaması durumu da söz konusudur. Gözlevli, bu imkanın, İSTON'un diğer belediye firmaları tarafından faydalanılan bir tasarım bürosu olarak kullanılmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ek olarak, üretim için birebir ikna yöntemine ve diğer üst bürokratik kademelerdeki çalışanların ikili ilişkilere dayanan bir yapı olduğunu aktarmaktadır. Bunların yanında, prosedürel olarak büyükşehir belediyesi, ilçe belediyelerine yaptığı bağışları; hibe ettiği maddi kaynağın İSTON'da kullanılması şartı ile de gerçekleştirebilmektedir.

Görevi	Beton Elemanları ve Hazır Beton İmalatı
Projeleri	Taksi Duraklar, Güvenlik Kabinleri, Kent Mobilyaları vb.
İşbirlikleri	İSTMARİN, İSPARK, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İlçe Belediyeleri, Belediye İktisadi Teşebbüsleri ve Özel Sektör Şirketleri
Görüşülen Tasarımcı	Mustafa Emre Gözlevli

Tablo 2. Mustafa Emre Gözlevli, İSTON

Gözleveli, kabin üretimi örneğinde İSTMARİN[2] olan müşterilerinden yatların güvenliğini sağlamak için yat girişlerine, dört tarafı cam kaplı bir kabin talebinin geldiğinden bahsetmiştir. Ancak, İSTON'un bunun hem ışık kırılcılığının sağlanması açısından deniz kenarı için hem de güvenliğin görünürlüğü bakımından uygun olmadığı uyarısında bulunmasına rağmen İSTMARİN'deki ilgili müdürlüğün talebini değiştirmeyerek üretime devam ettiğini belirtmiştir. Bu talebe göre hazırlanan kabinlerin tamamı, satın almaların yapılıp, uygulaması tamamlandıktan sonra; önceden belirtildiği gibi fonksiyonu yeterli gelmediğinden kullanılmadan alandan kaldırılmıştır. Gözleveli, bu örneği vererek, tasarım yönlendirme süreci hakkında, siyasi yapıya bağlı olarak alınan kararların "sıkıntılı" olduğu yorumunda bulunmuştur.

Tasarım tercihinin, ürün gelişimine etkisini Gözleveli şu şekilde aktarmaktadır:

Aslında müşteri bu konuda çok bilinçli değil. Müşteri belediye de olsa belediye başkanı da olsa gördüğü ürünü istiyor. Bu nedenle katalogları da çok gördüklerinden uzaklaştı-
rarak yenileyemiyoruz.

Bu somut örnek David Harvey'in *Kamusal Alanın Ekonomi Politikliği*'nde (2005) şu şekilde karşılık bulmaktadır:

Kentsel tasarımın, özellikle de kentsel kamusal alanın şekillendirilmesi kamusal alan-
daki siyasete etkisine daha ikna olarak düşündüğümüzde; sosyo- coğrafi algıların, bek-
lentilerin ve maddi koşulların etkileyici birleşimini ortaya dökmek gerekir.

Gözleveli, müşterinin tasarım seçimi bilincinin önemini, İSPARK ile gerçekleştirdikleri yat limanı kabini çalışması üzerinden vurgulamaya devam ediyor. Ulaşım A.Ş. ile yaptıkları çalışmada istenen ürüne dair gelen talimatnamenin, hangi ihtiyaçları karşılaması gerektiğine, kabinin içinde nelerin barındırılması gerektiğine dair net bilgileri içermesi sayesinde çok sağlıklı bir sonuç elde edildiğini belirtiyor. Gözleveli, kurumlar arası iş yapım ve talimatname iletiminin farklılığının nedenini, şu şekilde yorumlamaktadır:

Bunun da sebebi, mesela İSPARK' çalışan niteliği bakımından çok daha karma bir ku-
ruluş. Ulaşım A.Ş. ise öyle değil. Gerçekten iyi profesyoneller var, kendi meslekleri
konusunda iyiler. Ondan dolayı ne istediklerini doğru ya da yanlış daha iyi biliyorlar.

Gözleveli'ye göre bir diğer problem ise "Aslında, asli görevi o olup da, nite-
liksel yapısını kaybettiği için o görevden yavaş yavaş azledilen, pasivize olan
kurumlar"ın çok fazla olmasıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı beledi-
yenin yenileme projelerini yapan BİMTAŞ'ı ve METROPOLİTAN Yenileme'yi
de bu şekilde atıl hale geldiği için dağıtılan kurumlara örnek olarak göstermiştir,
Ek olarak Taksim Meydanı projesinin ihale sürecini hazırlayan kamu kuruluşunun
Altyapı Hizmetleri Müdürlüğü değil, belediye ve Kentsel Tasarım Müdürlüğü'nün
olması gerektiğini; fakat proje yürütebilecek nitelikteki kişilerin Altyapı Hizmet-
leri Müdürlüğü'nde bulunduğu için projeyi yapan kurumun da bu birim seçildiği-
ni dile getirmiştir.

Soytürk (2004) ise, İstanbul’u yetki karmaşasının en üst düzeyde yaşandığı kentlerden biri olarak tanımlamaktadır. Gözlevli’nin verdiği İSTMARİN örneği ve zamanla atillaşan ve fonksiyonları değişen kurumların bilgisi de, bu yetki karmaşasıyla doğrudan ilgilidir. Sonucu da, Soytürk’e göre her kurumun ortak mekanda farklı düzenlemeleriyle kente farklı anlamlar katan, farklı estetik değerlere sahip mekanlar ortaya çıkmasıdır.

Çıkarımlar

- Kurumlar ve bürokratlar arası ikili ilişkiler, proje tasarım bedeli ödemek-sizin tasarım yaptırıldıktan sonra, ürün alımı yapılmaması boşluğunu doğurmaktadır. Bu durum da, İSTON’un diğer belediye firmaları tarafından, bedelsiz bir tasarım bürosu olarak kullanılmasına neden olmaktadır.
- Kurumun yöneticisinin kişisel vizyonu ve mesleğinin tasarımıyla alakalı olması kurumun vizyonunu direkt etkilemektedir.
- Ürün tasarımında, tasarımcının yönlendirmelerinin bağlayıcılığının olmaması, pratikte yerel yönetimlerin atıl yatırımlar yapılarak kamu zararına sonuçlar doğurmakta fakat bu duruma neden olan kişilere yasal bir yaptırım uygulanmamaktadır.
- Bir belediye iktisadi teşebbüsü olan İSTON ile çalışmanın yasal bağlayıcılığının olmaması, aynı zamanda ilçe belediyelerine dilediği kent mobilyası vb. ürünü farklı bir kaynaktan satın alması farklı bir estetik dil yaratmasına ve şehirlerin tasarım dilinin birbiriyle uyumsuz gelişmesine neden olmaktadır.

Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK), Kadıköy Simit Arabaları Projesi

Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK); İstanbul Kadıköy Belediyesi, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) ve Kentsel Strateji firmasının işbirliğinde oluşturulmuştur. Atölyede, mimar Ömer Kanıpak, Mart 2013’ten itibaren yaklaşık bir buçuk yıl koordinatörlük yapmıştır. Ürün tasarımcısı Can Güvenir ise Temmuz 2013 itibarıyla “Simit Arabaları Projesi” ve diğer çeşitli projelerde işbirliklerinde bulunmaktadır. Makalenin bu bölümünde, TAK’ın işleyişi ve simit arabaları projesi hakkında aktarılan iki görüş, bağımsız tasarımcı ve birim koordinatörünün perspektiflerinden karşılaştırmalı ve ilişkilendirmeli şekilde aktarılacaktır.

Güvenir ve Kanıpak’ın ifadelerine göre TAK, Kadıköy bölgesinin tasarım ihtiyaçlarının değerlendirildiği, genç tasarımcılarla belediyenin buluşması sağlanarak yerel tasarım ağı oluşturmayı hedefleyen bir girişimdir. Kanıpak, TAK’ı, Kadıköy’ün ihtiyaçlarını temel alan bir kuluçka ünitesine benzettirmektedir. Zira hem isteyen tasarımcıların bireysel olarak önerdikleri; hem belediyeden talep edilen, hem de TAK ekibinin sorunsallaştırdığı konularda mimariden illüstrasyona kadar bir çok farklı disiplinde tasarım yapılmaktadır.

TAK'ta üretilen kimi projeler teoriktir, kimileri ise uygulama projeleridir. Kanıpak teorik projelere örnek olarak, Kadıköy'ün kentsel dönüşümünde mahallelerin nasıl dönüşeceği hakkında üretilen simülasyon projesini vermiştir. Bu projenin belediyeye yön gösterebilmesini ve stratejik çözümler çıkmasına katkıda bulunabilmesini umut ettiklerini iletmiştir. Kanıpak, uygulamaya yönelik olarak, "Kıyı-Köşe" projesinin, belediyenin rahatlıkla kendi bütçesi içinde onaylayıp uygulayabilecek şekilde çözüldüğünü ve başlangıçtan itibaren buna yönelik talimatname oluşturduklarını belirtmiştir. Fakat belediye seçimleri ve değişimleri nedeniyle iki kere program açılmasına rağmen halen hiç bir "Kıyı-Köşe" projesinin uygulanmadığını aktarmıştır. TAK'ın amacınınsa olabildiğince çok projenin uygulamaya dönüşmesi olduğunu da belirtmiştir.

Kanıpak, TAK'ın asıl maksadının, standartları tanımlı olması itibarıyla kanunen en kolay yol olmasına rağmen, yarışma açmadan tasarım projeleri üretmek olduğunu belirtmiştir. Yarışmaların prensip olarak iyi bir yöntem olmadığını şu şekilde aktarmıştır:

Çünkü o zaman idare veya kim açıyorsa yarışmayı, açıyor ve geri çekiliyor. Dolayısıyla taleplerini tasarımcılara tam aktaramıyor. Tasarımcılarla idare arasında bir de jüri var... bu sefer de araya jürinin başka talepleri, kriterleri girmeye başlıyor. O yüzden olabildiğince yarışma fikrinden uzaklaştırmaya çalıştık.

Kanıpak, yarışma mantığından uzaklaşılması için de, her tasarımcının süreç içinde muhakkak TAK'la ve birbirleriyle iletişim halinde olması amacıyla, projeleri çalıştaylar şeklinde yürüttüklerini ve bir ekibin tek başına çalışıp, direkt olarak sonucunu getirmemesini beklediklerini aktarmıştır. Yine bu bağlamda, bir çağrı yapıldığında, istenenleri paylaşmak ve fikirlerini almak için hemen ilk toplantıyı katılımcılarla birlikte TAK'ta yaptıklarını söylemiştir.

Kanıpak, Kadıköy Belediye'sinin simit arabaları özelinde eskime ve hijyenikliğini kaybetme gerekçesiyle tasarım talep ettiğini; Güvenir de simit arabaları, çiçekçiler ve taksi duraklarının, Kadıköy kültürünü yansıtan bir ortak tasarım dilini talep ettiğini aktarmıştır. Konularla ilgili açık çağrılı çalıştay düzenlenmiş ve katılımcılar görev almak istedikleri alana göre çiçekçiler, taksi durakları ve simit arabaları konularından birine dahil olmuşlardır. Çalıştay, yaklaşık bir buçuk ay sürmüş ve beş oturumda sonlandırılmıştır. Ardından da uygulanacak projenin seçimi ve üretim aşamalarına geçilmiştir.

Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK)

Görevi	Tasarım alanında, yerel katılımı artıran kentsel stratejiler sunmak ve Kadıköy'le alakalı bağımsız, bireysel veya grup projelerinin üretilmesine destek olmak
Projeleri	Kadıköy Simit Arabaları Tasarımı
İşbirlikleri	Kadıköy Belediyesi, ÇEKÜL, Kentsel Strateji, Bağımsız Tasarımcılar ve Gruplar, Özel şirketler
Görüşülen Tasarımcı ve Mimar	Can Güvenir, Ömer Kanıpak

Tablo 3. Can Güvenir, Ömer Kanıpak, TAK

Güvenir ve Kanıpak'ın paralel ifadelerinde, talimatname verilmesi aşamasında özellikle tasarımların kent kimliğine alakalandırma yönteminde serbest bırakıldıklarını ve talimatnamelerin katılımcılar tarafından oluşturulduğunu aktarmıştır. Bununla birlikte aynı talimatnamede bütçe, malzeme sınırları ise belirtilmemiştir. Simit arabaları projesinde, ikinci oturumun sonunda, simit satıcıları ve halkla yapılan görüşmelerin ışığında oluşturulan talimatname, son haline getirilmiştir. Kanıpak, talimatnamedeki kriterlerin TAK tarafından, belediyenin, (çalışanlarının çoğunluğu mimar ve şehir plancısı olan) Plan ve Proje Müdürlüğü'ne onaylatıldığını aktarmıştır.

İlerleyen toplantılarda ise katılımcılar, tasarımlarını herkesle paylaşıp çalışmalarına devam etmişlerdir. Son aşamada, tasarımlar, ortak bir toplantıyla diğer katılımcılara sunulmuş, ardından da projelerin paftaları TAK koordinatörleri tarafından belediyeye gösterilmiştir. Belediyeden paftaları inceleyen kişiler, Plan ve Proje Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü', belediye başkanı ve yardımcısından oluşan beş kişilik ekipten oluşmuştur.

Ancak Güvenir, bu sürecin karar verme aşamasında, sunulan diğer projelerin kimlere ait olduğu, diğer hangi projelerin sunulmaya değer bulunduğunu bilmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, sürecin bu evresinde, tasarım tercihinin karar verici kurum ve kişilerin bilgisi, kriterleri tasarımcıyla paylaşılmamıştır. Bu bağlamda da sunuma katılan diğer müdürlüklerin danışma kurulu olarak mı, karar verici olarak mı yer aldığına bilgisinin tasarımcı tarafından bilinmemesi, çarpıcı bulunan bir ayrıntıdır.

Bu aşamada, tesadüfen, mısır arabaları üreten Emart Makine firması, simit arabalarının kullanıcı deneyimiyle ilgili videosunu görerek, işbirliği için TAK'a gelmiştir. Ardından TAK tarafından belediyeye tanıştıran firma ile bu proje yürütülmeye başlanmıştır. Bu noktada TAK süreçten ayrılmıştır. Kanıpak, TAK'ın süreçten ayrılmamasının, "sürecin devamını görmek ve kontrol etmek açısından belki daha iyi olabilirdi," yorumunda bulunmuştur.

Güvenir, böyle bir üretici firmanın kendiliğinden ortaya çıkması bakımından şanslı olduğunu belirtmiştir. Üreticinin tesadüfi çıkmaması durumunda, projenin uygulamaya geçip geçmeyeceğine dair kesin bir bilgi TAK ve tasarımcı tarafından bilinmemektedir.

Prototip, Kadıköy Belediye Başkanı'nın tasarım onayından sonra, yaklaşık bir buçuk ay sonunda tamamlanmış ve maliyet bilgisi çıkarılmıştır. Güvenir, üretim çiziminin hazırlanması, malzeme tedarikçisinin bulunması ve ufak detaylara karar verilmesinde üretici firma ile yoğun işbirliği içinde çalıştıklarını belirtmiştir. Prototip, üretici firma ve Güvenir tarafından; belediye başkanı ve beraberindeki fen işleri müdürü, zabıta müdürü, plan proje müdürü, emlak müdürü ve TAK ekibine Kadıköy meydanında sunulmuştur. Güvenir, bu sunumda Belediye Başkanı'nın sözlü olarak tekrar tasarım onayını verdiğini belirtmiştir. Ardından da, ilk prototipler oluşturulmuş ve simitçilere dağıtılmıştır.

Bunlara ek olarak Kanıpak, üretici firma ve belediyenin ikili anlaşma şekillerine yönelik TAK'ın ve kendisinin tam bilgisinin olmadığını söylemiştir. Buna ek olarak da belediye ve üretici firmanın ödeme şeklini kendi iç yapılarında çözdüklerini belirtmiştir. Kanıpak'ın tahminlerine göre belediye, fırıncıları arabaları almakla yükümlü tutmuş; sonuçta da, üretici firma, arabaların bedellerini fırınlardan alarak simit arabaları fırınların üzerine zimmetlenmiştir.

Bu konuyla ilgili Kanıpak, Belediye'nin sorununu, ihaleye çıkılmadan hiç bir şey yapamamalarına bağlamaktadır. Belediye, bazı üretimsel ihalelerin yapılabilmekte, fakat tasarım hizmetini ihalelendirememekte yada tasarım hizmetlerini doğrudan temin etmeleri gerekmektedir. Mevzuata göre bu tür bir hizmet sadece, ya ihale yoluyla ya da yarışmayla bedellendirilebilmektedir. Sonuç olarak da Kanıpak, şüpheli yönetimin mevzuatla ilgili bu problemi aşamadığını aktarmıştır.

Bu bilgiler ışığında yapılan çıkarıma göre, tasarımcı ve belediye arasında sözleşme olmaması sebebiyle, tasarım tescili ve tasarım bedeli süreçleri belirsiz ilerlemiştir. Bu bilgilere göre, arabaların asıl maliyeti prototip oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla uygulanma kararını bağlayıcı, sözlü ilerleyen ikinci bir onay süreci daha doğmuştur. Maliyete göre uygulamaya uygun olunmaması durumunda, sürecin nasıl ilerleyeceği tekrar bir belirsizlik oluşması ihtimal dahilindedir.

Güvenir, TAK'ın işleyişinin gönüllük esasına dayalı bir girişim olduğu; fakat işleyişin belediyenin bürokratik kademelerinde uzun sürdüğünü düşünmektedir. Fakat bununla birlikte çalıştayda, bir talimatnamenin olmamasını ve tasarımcının da talimatname sürecine katılmasını sağlıklı bulmaktadır. TAK'taki tasarım sürecinin, çalıştay yürütücüleri sayesinde bilinçli ilerlediğini düşünmekte ve tasarlanacak ürünlere dair üretilmeme ihtimalinin, başlangıçta katılımcılara iletildiğini aktarmaktadır.

Kanıpak'ın kişisel fikrine göre tasarım tercihi sürecine belediyenin katılımı gerekli bir durumdur. Belediye için bir şey üretilirken, belediyenin tercih aşamasında dışarıda bırakılması uygun olmayacaktır. Fakat bunun yanında, belki ilk çalıştıyandan itibaren ve talimatnamenin oluşturulması sürecine de dahil olmalarının da daha sağlıklı bir süreç sağlayacağı kanısındandır. Tasarım seçimi sürecinde belediyenin, hatta tasarımcıların da bulunabileceği görüşündedir.

Mesela "Kıyı- Köşe" projesinde tasarımcılar kendi projeleri dışında diğer arkadaşlarının projelerine bakarak oy verdiler... İlla ki jüri kurmak da gerekmiyor. Ama bence uygulayacak kişi belediye veya başka bir firma ise onunda tasarım seçim sürecinin içinde olması lazım. İlla o kişinin tasarım profesyoneli olması gerekmiyor.

Güvenir ise bu aşamaları, TAK'ın yeni bir girişim olmasına bağlayıp ve karşılıklı ilişkilerin zamanla daha oturan bir hale geleceğini belirtmiştir. Kanıpak ise bundan sonraki süreçte belediyenin mevzuat işini tasarımcının hakkının ödeneceği şekilde çözmesi gerektiğini dile getirmektedir. Tasarımlar belediye içinde yapıldığında da bu kadar yaratıcı projeler çıkarmamakta, dolayısıyla dışarıdan proje temini için bir yöntem bulunması gerekmektedir. Bu da ya sponsorlarla, ya alternatif başka bir yöntemle, ya da yeni bir mevzuat yaratılarak oluşturulabilir. Fakat bu durumun çözümü, hukukçuların iş kapsamına girmektedir.

Tüm bunlara rağmen Kanıpak TAK'ın bu şekilde bir tasarım ortamı yaratabileceğini gösterdiği görüşündedir. Proje üretmekte bir sıkıntı olmamakla birlikte TAK'a yüzlerce proje ulaşmaktadır. Fakat yine kişisel görüşü, bu projeler bahsedilen nedenlerle uygulamamaya geçmemesi durumu ve baştan yöntemin belirli olmaması emek kaybına yol açtığı yönündedir. Kanıpak bu durumlarda, tasarımcılara karşı TAK'ın güvenilirliği zedelenecek, tasarımcılarda tatminsizlikler ortaya çıktığını aktarmıştır. Bu durumun devam etmesi halinde Kanıpak'ın kanısına göre, TAK ya akademik üretim birimi olarak çalışmalıdır ve projelerin uygulanmayacağını herkes tarafından bilinmelidir; ya da okul fonksiyonunda bir çalışma sistemine geçebileceği görüşündedir.

Bu noktada TAK'ın önerdiği çalıştay mantığında ilerleyen bir proje süreci hem belediye için hem de katılımçıların belediye ile çalışma pratiğini geliştirmeleri açısından, kamusal alan için tasarım hizmetine yeni bir çalışma yöntemi sağlamıştır. Ancak tasarım süreci çalıştay yöntemiyle verimli ilerleyen tüm projelerden sadece biri seçilerek üretilebilecektir. Bu aşamada da tekrar kazananı olan bir yarışma mantığına dönmek durumundadır. Bu sistemde, aslında tüm projeler uzun toplantılar ve mesailer harcanarak oluşturulmuş, fakat uygulanmayan bir tasarım sürecine dönüşmüştür. Bu mekanizmada, hizmetlerin bedellendirilmemesi, tasarım profesyonellerinden çok çalıştay sürecinden kişisel portfolyolarına ve bilgi birikimlerine katkı sağlayacağını düşünen genç tasarımcılarla veya gönüllülerle çalışma sınırı getirmiştir. Bu bakımdan Kanıpak'ın, TAK'ın, mevcut şartlar altında akademi mantığında ilerlemesi fikri açıklanabilmektedir.

Çıkarımlar

- TAK kurumunun oluşturulması, hedef olarak yerellik ve katılımcı karar alma süreçlerini hedeflemesi bakımından olumlu bir gelişmedir. Ancak TAK'ın kurum olarak, özellikle projelerin uygulama aşamasındaki maddi bağımlılığı nedeniyle, daha kişiye bağlı ilerleyen belediyenin bürokratik kademeleriyle ilişkileri sistematik hale getirilememiştir.
- Uzun toplantılar ve mesailer harcanarak oluşturulan projeler için hizmetlerin bedellendirilmemesi, tasarım profesyonellerinden çok çalıştay sürecinden kişisel portfolyolarına ve bilgi birikimlerine katkı sağlayacağını düşünen genç tasarımcılarla veya gönüllülerle çalışma sınırı getirmiştir.
- Simit arabaları projesinde, şeffaflık ilkesi çalıştay süresince verimli işlemiş fakat karar vericiler ve seçim kriterleri bilgisinin tasarımcıyla paylaşılması noktasında yetersiz kalmıştır.
- Bürokratik aşamalarda karar vericilerin kişisel vizyonlarının etkisinin yanında, özerk birimlerde görevli tasarım profesyonellerinin kişisel vizyonları ve tercihleri de proje yürütmeye birincil etkidedir. Bu çıkarım hakkında Kanıpak'ın değerlendirmesine göre bu konuda TAK'ın genel vizyonun ve ilkelerinin yasal olarak standartlaştırılmasına dair bir yönetmelik olmayıp mevzuat konusu hala çok belirsizdir. Bu belirsizlikler çözülmediği sürece de girişimlerin ilk yarattıkları enerjilerinden kaybedeceği kanısındadır.
- Üretim şekli ve maliyeti talimatname aşamasında içerilmelidir. Çünkü üretimin hangi imkanlarla yapılacağı tasarımı etkileyebilecek bir unsurlardandır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, yol sınırlayıcı bariyerler, kaldırım taşlarının dokusu ve kamusal alanı kullanan kişilerin tasarımına estetik dil bakımından maruz kaldığı tüm öğelerin; uygulama aşamasına gelene kadar basitçe hangi süreçleri takip ettiği ilgisinden doğmuştur. Maruz kaldığı uygulamaların kararını, hangi kurumlarda bulunan, hangi mesleki üvvanaya sahip kişilerin karar verdiği ve hangi aşamada bu maruz kalınan tasarım uygulamalarının karar verme sürecine kamu olarak katılabileceği ya da katılamayacağı soruları, araştırmanın kapsamını çizmede etkili olmuştur.

Kamusal mekan, kent mobilyaları, şehir planlamaları, bağımsız tasarım projeleri bakımından inşa edilirken ya da inşa edildikten sonra, fiziksel öğelerle kamu ve tasarımcının katılımını kısıtlayacak biçimde örgütlenmektedir. Bürokratik sistemdeki kimi zaman yavaş ve hiyerarşik işleyiş, tasarım aşamasında bu kısıtlılığı doğurmaktadır. Ortaya çıkan sonuç ise Tanyeli (2005) tarafından ele alınmaktadır:

Son yıllarda İstanbul'da ve Türkiye'de yapılan hemen her parkın içi bitki ve ağaçlardan çok, kamusal amaçlı kullanım yapılarıyla doldurulmuştur. Serbestçe dolaşılacak bir zemin bile bulunmaz, kesin sınırlı yollar, yürüyüş parkurları, cepler, yapılar vs. alanı

katı bir biçimde düzene sokar. Her işlev kendisi için tanımlı alanda görülecek, kamusal mekan mimari araçlarla disipline edilecektir.

Tasarım süreçlerinin, bürokratik sistemlere bağlı işleyiş aşamalarında, tasarım yönlendirmeleri, tasarıma karar vericiler, kamunun süreçlere katılımı bakımından kişisel ilişkilere ve aktörlerin vizyonuna dayalı bir sistemle karşılaşmaktadır. Tasarımcılar tarafından karşılaşılan kimi sorunların ve avantajlı durumların proje bazlı ele alınması gerekmektedir. Fakat, kimi durumlarda bürokratik kültür ve tasarım hizmetinin süreçlerinin projeden bağımsız bir şekilde hakim olduğu görülmektedir.

TAK ve ZETAŞ gibi girişimlerin projelerinde tasarımcılar, standartlaşmamış tasarım hizmeti sisteminde pozisyonlarının muallak olduğunu fakat bahsettikleri belirli olay üzerinden, tasarımcının sürece katılabilmesi bakımından kendilerini şanslı nitelendirdiklerini belirtmişlerdir. Projenin diğer aşamalarında ise bürokratik sistemde tasarım süreçlerinin yeni karşılık bulması ve hesaplanmaması nedeniyle ortaya çıkan durumlardan bahsedilmiştir. Ancak, tasarımcı hiçbir karar verme sürecinde yetkin pozisyonda bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle tasarım uzmanlık bilgisi olmayan aktörler tarafından nihai tasarım kararlarının alındığı söylenebilir.

Küçükerman (2001), bir şehre hava yoluyla gelip yürüdüğünüz zaman onun hangi kent olduğunu anlamak gerektiğini iletir. Çünkü ona göre kent estetiği, birincil olarak o kentte otorite olup olmadığı, ikincil olarak da kentin kendine uygun makyaj yapıp yapamadığının göstergesidir. Şentürk'ün aktarımından, ZETAŞ biriminin, mevcut bürokratik sisteminde, makyajla otoritenin ne kadar iç içe geçebileceğine de yine otoritenin karar verdiği sonucu çıkarılabilir. Buna karşın, TAK'ta ise, projenin oluşturma aşamalarında kamu katılımı ve estetik anlayışı bakımından otorite varlığını merkez almazken, makyaj seçimine karar verme aşamasına gelindiğinde, mevzuatta resmi karşılık bulamama problemine takılmaktadır. İSTON hakkında Gözlevli'nin aktarımları ise devlet otoritesine organik bağlı bir şirketin, bürokratik ilişkilerden estetik karar alma noktasında, makyajın nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır.

İncelenen üç örneklemin de işleyişindeki sorunlar, temel olarak kamusal alan için tasarımın, kamu hizmeti olarak bürokraside karşılık bulamaması ve standartlar üzerinden denetlenememesiyle doğrudan alakalıdır. Bu standartsızlık, TAK örneğinde talimatnamelerin tasarım disiplininin gelen kişiler tarafından oluşturulmasıyla dengelenmiş fakat halen proje yürütücülerinin kişisel vizyonuna bağlı gelişme sunmaktadır. Kanıpak'ın değerlendirmesine göre TAK'ın genel vizyonun, ilkelerinin yasal olarak standartlaştırılmasına dair bir yönetmelik yoktur. Mevzuatlardaki belirsizlikler çözemediği sürece de, yeni girişimlerin bürokratik sisteme getirdikleri yeni soluk ve enerji umut verici olsa dahi; uygulamaya geçemeyen tasarım projeleri, tasarımcının sistem içindeki teknik eleman statüsündeki

konumu ve tasarım bilincinin karar verme aşamasında kişisel bürokratik ilişkilere takılması nedeniyle sürekli kılınamayacaktır.

Notlar

[1] “Kültür Vadisi Projesi, tarihi ve kültürel varlık olarak korunması gerekli yapıların restorasyonları ilgili iyileştirme ve geliştirme projelerini kapsamaktadır.” (İstanbul Zeytinburnu Belediyesi 2014)

[2] “İSTMARİN İstanbul Büyükşehir Belediyesi kuruluşu, İSPARK bünyesinde Tekne Parkların yapımı ve işletilmesi amacıyla oluşturulan bir markadır.” (İSTMARİN 2014)

Kaynakça

Fabiani, J. L. 2014. “Kamusal Alanda Değişimler (1983–2013).” *Erozine Magazine*. Erişim tarihi 20 Mayıs 2014. <<http://www.eurozine.com/articles/2014-06-11-fabiani-tr.html>>

Harvey, D. 2005. “The Political Economy of Public Space.” İçinde *The Politics of Public Space*, derleyen S. Low ve N. Smith. New York: Routledge. Erişim tarihi 15 Şubat 2014. <<http://davidharvey.org/media/public.pdf>>

İstanbul Zeytinburnu Belediyesi. 2014. “Kültür Vadisi Projesi.” Erişim tarihi 30 Mayıs 2014. <<http://www.zeytinburnu.bel.tr/Sayfa/97/projeler/kultur-vadisi-projesi.aspx>>

İSTMARİN. 2014. “Kurumsal.” Erişim tarihi 12 Mayıs 2014. <<http://www.istmarin.com.tr/kurumsal/>>

İSTON, 2014. *Tarihçe*. Erişim tarihi 10 Nisan 2014. <http://www.iston.com.tr/index.php?grup=42&agrup=45>

Küçükerman, Ö. 2001. “Endüstriyel Tasarım ve Kent Estetiği.” *İstanbul Dergisi* 3.

McCarthy, T. 1989. “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü’nün 1989 İngilizce Baskısına Giriş”. Derleyen M. Özbek. İstanbul: Hil Yayınları.

McCarthy, T. 1991. *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Şentürk, K. 2004. “Kamusal Alanlarda Kentsel Estetik Bağlamında Karar Vericiler: Estetik Kurullar.” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Tanyeli, U. 2005. *Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaset: 9. Uluslararası İstanbul Bienali’nden Metinler*. İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı.